

> Het bos moet een mozaïek zijn geweest van alle stadia van hakhoutbos <

Als Anne Gersjes vertelt – hij ging als zesjarig jongetje al mee het bos in – komt de hakhoutcultuur weer tot leven.

Foto's Theo Tangelder

DE STOBBEN LOPEN WEER UIT

> Het is nu moeilijk meer voor te stellen, maar pakweg honderd jaar geleden was tachtig procent van het bos in Nederland eikenhakhout. Dus geen dicht woud, maar een boscultuur waarbij bosarbeiders om de tien, vijftien jaar de jonge eikenbomen kapten. Die schoten dan weer uit en vijftien jaar later waren ze weer aan de beurt. Het bos moet een mozaïek geweest zijn van alle stadia van hakhoutbos. Het beheer van eikenhakhout en de kennis daarvan is echter langzamerhand uit het collectieve geheugen verdwenen. Dus als Nederland dat ooit nog terug wil hebben, uit ecologisch of cultuurhistorisch oogpunt, is nu actie nodig.

En dan is het leuk luisteren naar Anne Gersjes. Geboren en getogen in Gaasterland vertelde hij tijdens de veldwerkplaats op 7 oktober over zijn herinneringen aan de hakhoutcultuur. Als zesjarig jongetje al ging hij in de winterdag met zijn vader mee het bos in, om wat extra's te kunnen verdienen. Gaasterland was toentertijd één groot dambord, een patroon van aaneengesloten bosjes die zich allemaal in een ander stadium van groei bevonden. Sommige percelen waren kaal want net gerooid, andere juist dichtbegroeid. Dat de hakhoutcultuur ook gevolgen had voor de flora en fauna blijkt indirect al uit de herinneringen van Gersjes. 'Die open ruimte midden in de bossen vond ik heerlijk, op dat kale zand, met die

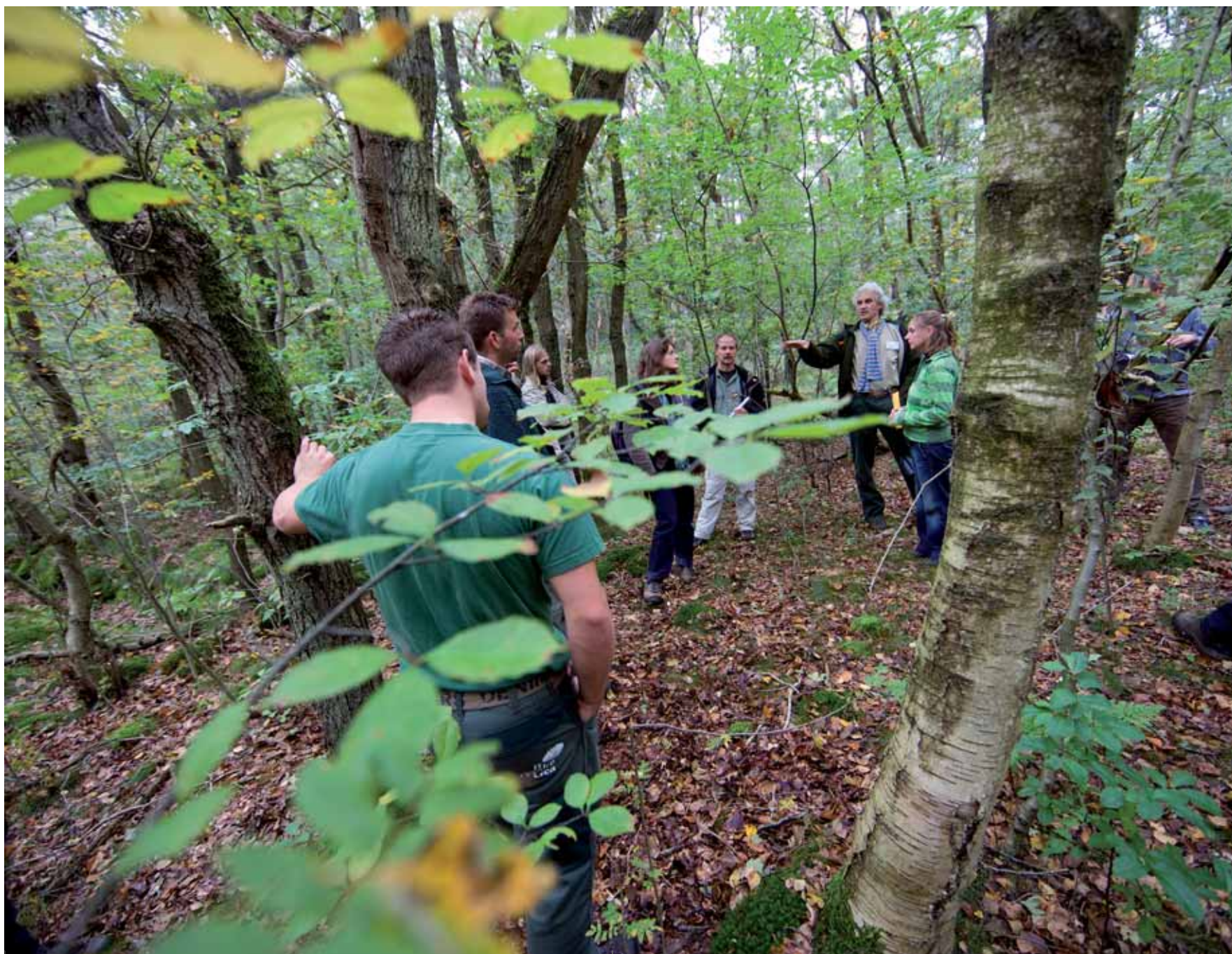
droge warmte en dan allerlei vogels en vlinders.' Ook de werkwijze komt tot leven, als Gersjes vertelt: 'De rabatten waarop het hakhout stond waren ongeveer 7,5 meter breed, met daarnaast een smalle sloot. Dat herhaalde zich vijf keer en dan kwam er een brede sloot. We begonnen altijd met het rijshout en dan pas gingen we kapen. Het esenhout werd apart gehouden voor de bezems. De takken gingen naar de bakker, de palen verkochten we aan de boeren. Later gingen er ook takken naar de waterkering in Zeeland. Op de pasgekapte stukken zaten heel veel vogels en wij mochten als kind dan eierenrapen. We haalden maximaal twee eieren per nest er uit. Een daarvan aten we thuis op, het andere verkochten we en daarvan mochten we de halve opbrengst houden.'

NOEMERBOOM

De bossen in Gaasterland waren in eigendom van pakweg vijf grote landgoedeigenaren. Jaarlijks werd via een veiling bepaald wie het hout uit het bos mocht halen. Voor de administratie en om een goed zicht op de verschillende leeftijdsklassen in het bos te houden, werd elk perceel gemarkeerd door een boom met een uniek nummer: de noemerboom. De noemberomen werden bovendien gebruikt voor het vangen van lijsters. Er werden bessen in gehangen waar de vogels op afkwamen, die werden gevangen in een strop. Het vangen van de lijsters – de grote zanglijster, >

Door GEERT VAN DUINHOVEN/ Het eikenhakhout zou een perfect bostype zijn, waar een grote biodiversiteit hand in hand gaat met cultuurhistorie. Want de manier waarop het overgrote deel van het Nederlandse bos vroeger werd beheerd, zorgde voor een enorme diversiteit in flora en fauna. Gaasterland was zo'n gebied met bijna louter hakhout. Maar een echt mooi eikenhakhout zullen de deelnemers aan de Veldwerkplaats Eikenhakhout in Gaasterland niet zien. Wel veel goede bedoelingen, nuttige tips, belangrijke achtergrondinformatie, een enkel mislukt experiment. En gelukkig, aan het eind ook nog een veelbelovende praktijkproef.

OP ZOEK NAAR DE LAATSTE SPOREN HAKHOUTCULTUUR IN NEDERLAND

de beflijster, de koperwiek en de huislijster – vormde voor vele Gaasterlanders in de herfst een belangrijke bron van inkomsten. Nog steeds zijn deze vaak dikke bomen op de hoeken van percelen te zien, en vaak zijn ze ook als zodanig beschermd.

SALOMONSZEGEL

Maar bestaat die hakhoutcultuur dan helemaal niet meer in Gaasterland? Een beetje, een heel klein beetje. Sommige terreinbeheerders proberen het namelijk weer te introduceren. Daarvoor gaan de deelnemers aan de veldwerkplaats met de beheerder van het Fryske Gea mee, die een oude singel, voorheen een kerkepad, enkele jaren geleden heeft gekapt. Een paar overstaanders staan er nog, de eikenstobben groeien redelijk uit. Alleen de stammen die wat hoger zijn afgezaagd, redden het over het algemeen niet. Omwille van het publiek – kappen blijft nu eenmaal een gevoelige maatregel voor wandelaars en fietsers – zijn er wat besdragers ingeplant, zoals lijsterbes, om het wat minder kaal te maken. En jawel, enthousiasme bij de excursiegangers: al wandelend door de toch relatief smalle singel zie we overal tussen de eiken en de ingeplante besdragers de zeldzame salomonsze-

gel staan, met zijn prachtige donkere bessen. Een mooi bewijs dat eikenhakhout een rijk botanisch bostype kan opleveren. Hier zijn ze voor gekomen, ook al is het maar een klein stukje, zo moet het vroeger ook geweest zijn.

VRAATSCHADE

Hier lijkt het herstel van het hakhout dus voornog gelukt te zijn. Tijdens het ochtendprogramma van de veldwerkplaats heeft Patrick Jansen van Probos al verteld waar je op moet letten bij het herstel van deze oude vorm van bosbouw, en welke praktische keuzes gemaakt moeten worden. Belangrijk is in ieder geval het tijdstip van oogsten; optimaal is een zo lang mogelijke cyclus waarbij je nog net geen echt opgaand bos krijgt. Een cyclische periode van tien tot vijftien jaar lijkt het meest geschikt. De velling zelf zal eigenlijk altijd handwerk moeten zijn, vanwege de vaak moeilijk begaanbare rabatbossen, en ook de uitsleepmethode is nog iets om over na te denken; niet alle methoden zijn overal toepasbaar en sommige kunnen flinke schade aanrichten. Ook hier zou handmatig het beste zijn voor het bos, maar dat is vaak te duur als je niet kunt beschikken over vrijwilligers.

Soms zal het ook nodig zijn om na de oogst in te boeten. Jansen adviseert voor dat bijplanten dan vooral wel plantsoen te gebruiken van 1,2 tot 1,4 meter hoog, omdat het anders snel overwoekerd zal zijn.

Vraatschade is wel een probleem, daar kan niemand omheen. De oplossing tegen konijnenvraat is het hout hoog te kappen. Ook grotere oppervlakten in één keer oogsten kan volgens Jansen helpen, omdat dan altijd wel wat stobben het redden. De ervaringen met takkenkooien – stapels takken rondom een stobbe die ervoor zorgen dat reeën en konijnen er niet bij kunnen komen – zijn wisselend, aldus Jansen, net als de ervaringen met afschot. En tot slot misschien wel de grootste vijand van het hakhoutbeheer: de Amerikaanse vogelkers. Zolang er geen alternatieven zijn, is de bestrijding met Roundup echt de enige oplossing.

ROUNDUP

Maar dan nog lukt het niet altijd. Zo blijkt wel uit de volgende excursielocatie van de veldwerkplaats, ook van het Fryske Gea. Een heel perceel is twaalf jaar geleden gekapt, maar niet één eikenstobbe is uitgeschoten. Vraagtekens alom: waarom niet, wat is er fout gegaan, wil je dit

De excursiegangers van de Veldwerkplaats Eikenhakhout luisteren naar de verhalen uit de weerbarstige praktijk.
Foto's Theo Tangelder

wel, hoe zal dit zich ontwikkelen. Wie het weet mag het zeggen, maar echte antwoorden hebben ook de excursiegangers niet. Ook particulier Gelder heeft het geprobeerd. Al bijna dertig jaar geleden heeft hij op rabatten een stuk gekapt en enkele eiken laten staan. Hij is teleurgesteld over het resultaat. Naast de overgebleven eikenbomen is het een dicht woud van lijsterbes, zonder verdere noemenswaardige ondergroei. Veel te veel eiken laten staan inder tijd, is de meest gehoorde opmerking hier. Eikenhakhout heeft echt genoeg licht nodig, anders schieten de stobben niet uit. Maar ja, en dat snappen de meesten ook wel, het is moeilijk om echt heel rigoureuus te kappen. Gelukkig heeft Gelder vorig jaar nog een perceel afgezet. Hij blijft het proberen. En ja, hier is genoeg licht, en iedereen kan het zien, de eikenstobben groeien uit. Het vogelkersprobleem is wat Gelder betreft hier afdoende opgelost. Hij gaat regelmatig alle opslag na met Roundup, de enige methode. En zolang ook de excursiegangers geen betere oplossing hebben, zal hij er mee door gaan. Blijft nog een enkel probleem over: de reeën. Want die zien die verse eikentwijgen wel zitten. Alle mogelijke oplossingen passeren onmiddel-

lijk de revue, variërend van rasteren tot tijgerstront neerleggen langs het perceel. Voorlopig zijn die oplossingen geen van alle echt realiseerbaar, betaalbaar of werkbaar. Jammer, want hier hadden de deelnemers hun hoop toch op gevestigd. Zou het dan misschien in Nederland, met de huidige wilddruk, met exoten als vogelpest, alleen maar heel mondjesmaat mogelijk zijn om de hakhoutcultuur weer in ere te herstellen? <

Reageren? Mail naar boomblad@landwerk.nl

VELDWERKPLAATSEN

Vorig jaar werd op initiatief van het ministerie van LNV de eerste van een in principe oneindige serie 'veldwerkplaatsen' gehouden: een veldbezoek van wetenschappers en natuurbeheerders, rond een thema dat relevant is voor de praktijk van het natuurbeheer. Veldwerkplaatsen moeten zorgen voor informatie-uitwisseling tussen natuurbeheerders en wetenschappers. De thema's van de veldwerkplaatsen sluiten aan bij die van het OBN (Ontwikkeling + Beheer Natuurkwaliteit), dat is georganiseerd op basis van landschapstypen. De opbouw van een veldwerkplaats is steeds hetzelfde: een wetenschapper houdt een inleiding, daarna is er een uitgebreid veldbezoek. De verslagen van de bijeenkomsten komen beschikbaar via internet, op www.natuurkwaliteit.nl, onder 'beheerdersnetwerken'. Daar is ook de agenda te vinden, met alle geplande veldwerkplaatsen en meer informatie over Doelgericht Natuurbeheer.